

prometheus
amsterdam
2012

**sprake
loos**

lanoye

ni le bien qu'on m'a fait, ni le mal
tout ça m'est bien égal

edith piaf
non, je ne regrette rien

falling falling
down in silence to the ground

antony and the johnsons
rapture

En dit is het relaas van een beroerte, vernietigend als een inwendige blikseminslag, en van de tergende aftakeling die zich daarna twee jaar lang voltrok aan een vijfvoudig moederdier en amateuractrice eersteklas. Ze had haar bestaan altijd ten dienste gesteld van het gesproken woord, van werklust en gezonde kost voor heel de familie, van profijtelijk genieten en betaalbare hygiëne van kop tot teen. En toch werd uitgerekend zij, door het leven dat ze altijd had geëerd — met bescheiden middelen en tomeloze ambitie, met trotse koppigheid en koppige trots — beloond met kwade dank en botte wreedheid.

Ze verloor eerst haar spraak, dan haar waardigheid, dan haar hartenklop.

Wie haar kende, had altijd verwacht dat het anders zou gaan. Dat haar hart, hoe broos en krakkemikkig ze het zelf ook altijd noemde, geen twee jaar zou wachten. Het zou met kloppen stoppen zodra die mond van haar niet meer kon spreken, niet meer kon kijken, prijzen, proeven, monkelen en declameren — en dan laat ik het discussieren nog achterwege, en het zuinige trekken aan haar, met de jaren, steeds lichtere filtersigaretten, en ook ga ik voorbij aan het misprijzende samenknijpen van haar dunne lippen als iets haar niet beviel, ik maak zelfs geen gewag van het schampere optrekken van haar ene mondhoek en de tegenovergestelde wenkbrauw, als ze te kennen wilde geven dat niemand haar iets moest komen wijsmaken aangaande haar stiel, haar opvoedingsmethodes, haar kookboeken, haar visie op treffelijk theater of op de rest van het menselijk bestaan.

En ik waarschuw u graag, lezer. Indien u niet houdt van geschriften die grotendeels berusten op waarheid en de ontbrekende delen er gewoon bij fantaseren; indien

u afknapt op een roman die volgens velen geen roman zal mogen heten omdat hij een deugdelijke kop mankeert, een schone krulstaart en een ordentelijk middenstuk, laat staan dat hij bij wijze van darmstelsel een fatsoenlijk samenhangend verhaal bevat; en indien u onwel wordt van teksten die tegelijk een klaagzang zijn, een eerbewijs en een krakende vloek, omdat ze handelen over het leven zelf en tegelijk slechts één dierbare verwant van de auteur opvoeren — dan is voor u nu al het moment aangebroken om dit boek te sluiten.

Leg het terug op de stapel in de winkel waar u staat, schuif het terug tussen de andere boeken in het rek van uw club, uw tehuis, uw openbare bibliotheek, de salon van uw vrienden of het pand dat u bent binnengedrongen.

Koop iets anders, leen iets anders, roof iets anders.

En mis het verhaal van mijn moeder.

hij

(of: het verhaal van het verhaal)

Aan alle anderen: kijk nog maar eens naar die foto op het voorplat. Dat is wel degelijk zij. Schoonheid is niet per se overerfelijk van moeder op zoon.

Ook in haar eigen familie, de Verbeken — een oud geslacht van architecten, aannemers en metselaars, waarvan de mannen meestal groot maar altijd schonkig waren, de vrouwen meestal rijzig maar altijd ietwat hoekig van gezicht — ook in haar familie dus, was niet duidelijk waar zo veel schoonheid en elegantie opeens vandaan waren komen spruiten. Ze was het jongste meisje uit een gezin van twaalf. Het hadden er veertien moeten zijn, maar één broertje stierf naamloos bij zijn geboorte, en een ander, gedoopt en wel, stierf in zijn wieg.

Er bleven broers genoeg over om het gemis niet echt te voelen.

Zij, de kleinste en fijnste van het dozijn, mocht als enige en al op haar zestiende een schooljaar lang gaan studeren in het Frans, in Dinant, daarna zelfs een paar maanden in het Engels, in Northampton. Iets met Huishouding, Boekhouding, Etiquette en de Vervolmaking Van Dat Alles. Iets met strenge reglementen, opwindende verplaatsingen en een paar vriendschappen, gesloten voor het leven.

We spreken nu van vlak voor de Tweede Wereldoorlog, de nadagen van een onbedreigd en eindeloos lijkend interbellum, waarin het kleine België, la petite Belgique, bloeide als nooit tevoren. Voor het eerst sinds de ravage van la Grande Guerre, de wereldbrand van '14-'18, werd zijn frank weer de Europese dollar genoemd, voor het eerst ook raakten zijn handvuurwapens en zijn streekbieren beroemd over heel de planeet. Zijn uitgestrekte Congo — een wereld binnen de wereld, ondoorgrondelijk van zeden en moordend van klimaat — braak-

te een eindeloze stroom aan koloniale waren uit over het moederland, dat met behulp van meetlat en schoenlepel gerust een keer of tachtig had gepast in zijn kolonie. Uit dat woeste tropenrijk bleef, als uit een hoorn des overvloeds, alles opwellen wat kon dienen tot fundament en ornament van welstand. Van rubber tot ivoor, van koper tot kobalt, een hoogvlakte van zink en tin, een waterval van diamanten, een zee van palmolie en cacao, oceanen van petroleum, zonder het goud te vergeten, en het uranium, en de kunstwerken in ruw brons en ebbenhout. Het kleine moederland verzilverde het allemaal, dubbel en dik zelfs, dankzij zijn eeuwenoude troef. Zijn ligging in het klokhuis van Europa, pal op de kruisende lijnen van Londen naar Berlijn en van Parijs naar Rotterdam.

Veel beter kun je niet liggen in Europa, tenzij wanneer het oorlog wordt.

Maar spijs zijn beginnende burgerluchtvaart — opererend in wit en blauw, omdat zijn nationale kleuren te veel geleken op die van Duitsland — en spijs zijn dichte spoorwegnet met robuuste locomotieven van eigen makelij, spijs ook de doorbaak van een vaderlandse superbolide, de Minerva, 'de Rolls-Royce van het Vasteland', spijs dat alles en veel meer, deed het Belgisch interbellum buiten de hoofdstad — 'Bruxelles? Petit Paris!' — en, komaan, ook buiten Antwerpen en Luik natuurlijk, en allez vooruit: ook buiten Gent en Bergen, en uiteraard ja: ook buiten Charleroi — enfin, samengevat: in de provincie en op de boerenbuiten deed het Belgisch interbellum nog altijd een beetje terugdenken aan de belle époque. Maar dan zonder de koetsen en de paardentrans, en in kleren die gemakkelijker zaten en waaraan, boven de gordel dan toch, al eens een knop mocht blijven openstaan.

Evengoed werd van een vrouw die rookte op straat nog altijd schande gesproken, evengoed bleven de overal opduikende danszalen bestemd voor werkvolk en crapul, evengoed stonden de priester-leraars aan de ingang van de steeds populairdere cinema's de namen te noteren van bezoekende leerlingen, die de dag daarna zonder pardon veranderden in ex-leerlingen. En evengoed was het niet vanzelfsprekend dat een stichtelijk opgevoede jongedame uit het Waasland in haar eentje de wereld begon af te reizen terwijl ze niet eens missiezuster wilde worden, maar gewoon op cursus ging, ter Vervolmaking dan nog, tot ver over het Kanaal.

Dat kon met recht en reden curieus worden genoemd, het meisje zelf mocht nog zo bij de pinken zijn, nog zo koket, nog zo goed van de tongriem gesneden, in drie talen alstublieft. Maar zelfs dat van die drie talen? Dat had ze van jongs af aan zelf zo gewild en zo bepleit, bij ieder die daarover zijn toestemming te geven had, en bij een boel anderen die er helemaal niets over in de pap te brokken hadden. Als ze maar kon pleiten. 'Het liefst van al,' zou ze heel haar leven benadrukken, meestal achter haar slagerstonbank vandaan, en met altijd iets van spijt, 'het liefst van al was ik advocaat geworden aan de balie. Maar ik wilde kinderen. Dat ging voor. De mens moet leren kiezen in zijn leven.'

Ewel, wie weet? Misschien had ze op een goede dag ook uit zichzelf ervoor gekozen om zo knap en elegant te worden? En was dat vervolgens ook geschied?

Het zou weinigen verbaasd hebben. 'Als ons Joséeke zich iets voorneemt?' Dat kon je haar elf broers en zussen meer dan eens te berde horen brengen, niet zelden zuchtend, op nieuwjaarsfeesten en huwelijkspartijen, vlak voor, of nog lang na, het uitbarsten van alweer een fami-

liedispuut dat jaren aan kon slepen. Al dient gezegd dat de Verbeken zich bij markante familiemomenten nooit lieten kennen als kleinzielig of kleinzerig. Ze verschenen zonder mankeren opnieuw op het appel, tegen hun goesting of juist in weergevonden harmonie, hoe dan ook: hier zaten ze weer, herenigd op elkaars lip, in hun gebruikelijke kakofonie van harde architectenstemmen, knarsende metsersmoppen en vloekend kaarterslatijn. Met het verlopen van de uren steeg zelfs gezang op ('Aan de oevers van de Schelde / Goed verscholen in het riet...'), versneden met de luid uitgesproken meningen van de burger die zich geslaagd weet in het leven.

En dat waren ze. Geslaagd en uitgesproken. Ja, kijk nog maar eens rond, van deze naar gene: hier zitten ze, de verzamelde Verbeken, vastgeklit aan een feesttafel als bijen aan een honingraat. De meesten zijn al vergezeld van kroost. Ze dragen in hun handen een sigaar of een kelkje Elixir d'Anvers, de ene zuigt op een praline van Leonidas en de andere knabbelt aan een amandelkoekje van Jules Destrooper. Maar allemaal vertonen ze een gezicht dat boekdelen spreekt, zoals alleen de gezichten van oudere verwanten boekdelen kunnen spreken zodra het gesprek belandt op een van de jongste en roerigste telgen uit het gezamenlijke nest.

'Als ons Joséeke zich iets voorneemt?

Ga dan maar uit de weg.'

Maar laat u ook niet beetnemen. Ik heb het nu, van de hak op de tak springend, mijn excuses, toch weer over die foto op het voorplat. Het is niet omdat die hoed mijn moeder goed staat — '[zij:] Dat heb ik al heel mijn leven, geef mij een hoed en ik sta ermee, al is het een bloempot of een vliegende schotel' — dat ze zich in de dagelijkse omgang veelvuldig liet betrappen op het dragen van een hoofddeksel. Zeker niet zo'n opvallend exemplaar.

De eenvoudige haarband was haar liever, wanneer ze, bezweet, en tot op hoge leeftijd ongegeneerd in badpak, aan het werk was in de moestuin van haar buitenverblijfje. Ons zelf gebouwde zomerhuisje, betiteld als 'den bungalow', ook wel 'onzen bungalow', gelegen op een steenworp van het centrum van haar en mijn geboorteplaats, die ooit nog officieel bevorderd werd van onbeduidende gemeente tot heuse stad door niemand minder dan Napoleon. Hij was toen al keizer.

Sindsdien telt Sint-Niklaas de meeste middelbare scholen van heel de streek, het hoogste zelfmoordcijfer van heel het land, en de grootste markt, zeg maar de grootste lege plek, van gans Europa.

Om een en ander goed te maken, de leegte zowel als de zelfmoordgedachten, stijgt er op dat immens lege marktplein één keer per jaar, ter herdenking van de Bevrijding — een term die bij de inwoners steeds nieuwere betekenissen en verlangens wakker maakt — een eskader op van kakelbonte ballonnen, gevuld met helium of versgebakken warme lucht.

Die laatste, de moderne montgolfières, worden eerst op de grond uitgerold door drie vier ballonvaarders tegelijk. Een onherkenbaar kluwen dat eruitziet als een oudewijvenknoop gelegd door giganten wordt vakkun-

dig ontward en uitgevouwen tot een plas van kunststof, grillig en gekreukeld, waarin zich niettemin reeds de contouren aftekenen van de bizarre ballonvorm die ons staat te verrassen. Of wordt het toch weer een doorde-weekse? Zo'n ondersteboven hangende peer, veelkleurig als een strandbal met grootheidswaan?

Met veel gesis en gedruis schiet een steekvlam tevoorschijn uit een brander die, samen met een grote ventilator, verwerkt is in een frame dat zelf weer gemonteerd is boven op de ballonmand. Voorlopig ligt die mand triestig op haar zij. De ventilator mikt, zijdelings en ietwat lui, de steekvlam plus een eerste straal hete lucht de ballonopening in. Die moet worden opgehouden door de ballonvaarder en zijn helpers. Ze staan op de tippen van hun tenen, armen hoog boven het hoofd, de gladde rand van de opening met beide handen vastklemmend, er zorg voor dragend niet zelf in de hete luchtstraal terecht te komen, op straffe van het laten wegschroeien van minstens hun wimpers en wenkbrauwen, en meestal ook iedere haar op hun hoofd. Men moet iets overhebben voor zijn hobby.

Achter hun rug krijgt een kolos eerst langzaam vorm, daarna staat hij schoksgewijze op, als na een barbaarse bevalling in de openlucht. Hij heft eerst zijn kop, dan zijn rug, dan zijn bovenlijf. Traag en majestueus lijkt hij te ontkiemen aan de grond zelf, ja hij ontspringt in slow motion aan ons marktplein, omringd door niets dan broers, als was hij een van de talloze aarden krijgers die oprezen uit de akker die Jason had bezaaid met slangentanden en die hij zou moeten verslaan om het Gulden Vlies te bemachtigen. Precies zo, overweldigend en dreigend, zwellen de moderne geweldenaren tevoorschijn, steeds voller, steeds hoger, tot ze helemaal overeind zijn geklauterd, de mand onder zich rechtekkend,

hun eerste triomf. Hun steekvlammen zingen luider en verliefder naarmate zij krachtiger en machtiger worden, en kijk, daar staan ze eindelijk in volle wasdom, helm-boswuiwend, netjes op een rij: onze zachte mastodonten, wiegend in onze onvermijdelijke herfstbries, trillend van verwachting zoals het hoort na een geboorte, voorlopig nog aan kabels in bedwang gehouden zoals Gulliver door de lilliputters, maar gereed voor een onhoudbare sprong naar het hemelgewelf. Een heden-daags leger dat voor het grootste deel bestaat uit ondersteboven hangende vijgen — het hoeven niet altijd peren te zijn — in de schrilsten tinten van de regenboog. Al zijn er ook bij in de vorm van een peperkoekenhuisje of een smurf. Er is zelfs een bak bier van een bekend merk, dat tegelijk sponsor is van het vederlicht gevaarte, want iemand moet de facturen betalen, zelfs die van hete lucht.

Even later klimmen ze grandioos en onder luid applaus ten hemel. De schaarse heliumballonnen, gevangen in een visnet met te grote mazen, zoals een vette vrouwenbil geperst kan zitten in een pikante kous, gooien nog snel wat ballast uit — zakjes rijnzand, zakjes zavel. Het is te zeggen: de zakjes worden met weidse gebaren leeggestrooid naar alle windrichtingen, in een ritueel dat herinnert aan de antieke zaaier die nog altijd het voorplat siert van onze schoolschriften, al wordt hier paradoxaal genoeg geen graan gezaaid maar zand. Zand op steen, zand op leegte, zand op mensen, zand op zand.

Het verwaait ogenblikkelijk, tot opluchting van het omhoogkijkende publiek, want bij hoogdringendheid, bijvoorbeeld om een hoogspanningsmast te ontwijken, is het gepermitteerd om het zand met zak en al naar beneden te donderen, op het gevaar af een volgauto te

treffen, of een nietsvermoedend koebeest, of al eens een ongelukkige wandelaar, en één rampjaar zelfs, teneinde de scherpe hark van een televisieantenne te vermijden, een kinderwagen, goddank leeg — de kleine passagier was er net uit gehaald om aan papa's hand naar de zwevende smurf boven hen te turen, en het volgende ogenblik, vlak naast hen: patát! Een zak zand, perfect in die kinderwagen, de wieltjes knalden eraf door de klap.

De montgolfières daarentegen zuigen, nijdig bruisend, via hun goed zichtbare aarsgat een extra lange steekvlam naar binnen. Een averechtse scheet die hun, nog averechtser, een opwaartse schok verleent, het wijde uitspansel tegemoet. Zo schieten onze heliumglobes en onze heteluchtkolossen broederlijk uit boven onze twee centrale kerktorens, waarvan één een reusachtig verguld Mariabeeld torst in plaats van — zoals het nochtans hoort, volgens onze legendarisch Vlaamse volksaard, die bulkt en balkt van de bescheidenheid — een discreet weerhaantje, of een lamlendig draakje, zo'n geschubd gedrochtje dat zich met plezier laat verslaan door aartsengel Michaël.

De Sint-Niklazenaar staat echter niet bekend om zijn discretie of bescheidenheid. Zijn Maria ziet er bijgevolg niet uit alsof ze zich ooit zal laten verslaan, en al zeker niet met plezier, zelfs niet door een aartsengel. Ze is twee huizen hoog, onze Maria, ze draagt een kroon op haar hoofd en een kind op haar arm. Onze Lieve Vrouw als vruchtbare keizerin, van boven tot onder geharnast in blinkend bladgoud. In de volksmond heet ze dan ook Maria Verguldt. Als er genoeg mist hangt om haar, alle bladgoud ten spijt, aan het gezicht te onttrekken, dan sneert de volksmond dat Maria Verguldt weer eens op reis is, en dat zij zich dat wel kan permitteren, met al dat edelmetaal, en met al haar vrije

prijsvarken dat pourtant was voorbestemd om levenslang zaad te leveren aan gans de regio. En daarna, dan toch eindelijk, en met mijn excuses alweer, voor de lange uitweiding dit keer, maar zo zit ik in elkaar, zo wordt in mijn streek en in mijn familie verteld en herdacht, zo is ons woord, zo is ons vlees: breeduit, we zullen daarmee moeten leren leven, u en ik, minstens voor de duur van deze sage, maar soit: na dat Koopcentrum dus zweven de ballonnen boven een stuk groene buitenwijk waar volgens de overlevering en de semantiek ooit een stuk moeras moet hebben gelegen dat bekendstond om zijn kikvorspopulatie. Het heet nog steeds de Puytvoet, maar het moet in de loop der tijden gedraineerd zijn geraakt, al liggen de weiden en de akkers en de voetbalvelden van FC The White Boys er nog altijd bol bij, om de afvoer te bevorderen van de gulle neerslag waar onze Lage Landen zo vermaard om staan.

De beken van de Puytvoet zijn dieper en talrijker dan elders en ze tellen, om de paar meter, een exemplaar van onze geliefde vochtopslorper, onze soldaat van de ontwatering: de knotwilg, waaruit wij in vroeger tijden onze klompen sneden. Om niet te zeggen: waaruit wij onze kloefen kapten. Ook de aardewegen, waarvan wij de putten en de boorden al jarenlang proberen te herstellen met steenslag en met sintels uit onze kachels — een week later zijn ze verdwenen, zoals elk soort steenslag, van halve bielzen tot stukken muur, n'importe, álles wordt opgeslokt door onze onverzadigbare bodem die met zijn rusteloze kaken een kosmos kan vermalen, van kattennesten tot skeletten, van koetswerk tot kapotte piano's — ook die aardewegen dus zijn afgezet, aan weerskanten zelfs, met waterzuigers.

Maar hier gaat het om rijzige zusters van de knotwilg, de populieren die wij canada's noemen, en die hoofs

en lenig en lijzig ritselend met hun toppen en hun zilveren blaadjes zwaaien naar de ballonvloot hoog boven hen.

En daar, dan eindelijk, op de begane grond tussen die knotwilgen en die canada's, in een perceel uitgesneden door beken en aardewegen, daar ja, ginds!, in haar moestuin, in haar favoriete badpak, zwart met witte motieven, omhoog blikkend met een hand boven haar ogen, op haar blote voeten naast een bescheiden vuurtje van verdroogd aardappelloof — daar staat ze. Met die band in het haar.

Ze kijkt peinzend of bewonderend, het is niet duidelijk. Misschien luistert ze naar het bruisend zingen van de steekvlammen, een jubelend koor in den hoge. Of misschien volgt ze alleen maar de omhoog kringelende rookvoile die opwarrelt uit haar eigen vuurtje, tot waar hij verwaait in het niets.

Of misschien neemt ze op het oog de maat van zo'n montgolfière, zich afvragend hoeveel avondjaponnen een bedreven kleedster daar niet uit tevoorschijn zou kunnen toveren als er weer eens een kostuumstuk op het programma staat, *De ingebeelde zieke* of *De vrek* — 'een Molière, dat marcheert altijd, minstens aan de kassa'.

Een peinzende vrouw in een moestuin, onder een firmament vol fabeldieren, op een zondag in september. Een bont en vreemd troostend spektakel.

Als het tenminste niet stormt en pijpenstelen regent, en heel de boel weer eens moet worden uitgesteld tot de bevrijdingsfeesten van een jaar daarna.